

## ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ ГОВОРІННІ СТУДЕНТІВ МЕТАЛУРГІЙНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ярема І. А., аспірант

*Запорізький національний університет*

У статті розглядається зміст формування англомовної лексичної компетентності у професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей. Розглянуто етапи формування лексичних навичок. Визначено знання та навички, необхідні студентам для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому говорінні.

*Ключові слова:* лексична компетентність, професійно орієнтоване говоріння, лексичні знання навички.

Ярема И.А. СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОМ ГОВОРЕНИИ СТУДЕНТОВ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ /Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается содержание формирования англоязычной лексической компетентности в профессионально ориентированном говорении студентов металлургических специальностей. Рассмотрены этапы формирования лексических навыков. Определены знания и навыки, необходимые студентам для формирования лексической компетенции в профессионально ориентированном говорении.

*Ключевые слова:* лексическая компетентность, профессионально ориентированное говорения, лексические знания, навыки.

Yarema I.A. CONTENTS OF FORMATION THE LEXICAL COMPETENCE IN PROFESIONAL ORIENTATED SPEAKING OF METALLURGY SPESIALITIES' STUDENTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

This article deals with the content of formation the English lexical competence in professionally oriented speaking metallurgical specialties' students. Analyzed the stages of the formation of lexical skills. Identified the knowledge and skills necessary for students to form lexical competence in professionally oriented speaking.

*Key words:* lexical competence, professionally-oriented speaking, vocabulary knowledge and skills.

Інтернаціоналізація ділових стосунків у різних сферах діяльності людини призвела до зростання попиту на спеціалістів, які б вільно володіли іноземною мовою та культурою іншомовного спілкування. У цьому контексті важливого значення набуває формування у студентів технічних вищих технічних закладів освіти лексичної компетентності, оскільки успішність іншомовного професійного спілкування визначається рівнем володіння спеціальною лексикою, яка забезпечує адекватне вживання і розуміння лексичних одиниць у професійній сфері спілкування. Лексична компетенція є невід'ємним складником іншомовної комунікаційної компетенції, метою якою є формування здатності успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого і опосередкованого контактів [5, с. 30].

На сьогодні в методиці формування лексичної компетенції зроблено чимало: розроблено методику формування лексичної компетенції у студентів мовних (Т.Л. Беленька, Н.Ф.Бориско, Л.І. Борисова, О.Д. Вокуєва, З.Є. Кузьменко, Л.В.Кулик, І.І. Липська, А.Є. Сіземина, Н.П. Томасевич, Т.О. Яхнюх та ін.) та немовних (В. Д. Борщовецька, С.В. Краснова, І.П. Макаренко, К.А. Мітрофанова, Ю.А. Молчанова, О.І. Павлова, Ю.В. Петровська, І.О. Свердлова, Ю.О. Семенчук, А.Г. Умаханова та ін.) спеціальностей. Аналіз праць, присвячених навчанню англомовної лексики показав, що ефективність і доцільність розвитку лексичної компетенції у процесі навчання професійно орієнтованого говоріння студентів металургійних спеціальностей раніше не розглядалася.

**Метою** статті є дослідження змісту формування англомовної лексичної компетенції в професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей.

Підвищення вимог до якості навчання майбутніх фахівців англійській мові та рівнів володіння міжкультурною комунікативною компетентністю, невід'ємною складовою якої є лексична компетентність, робить необхідним конкретизувати зміст і структуру лексичної компетентності та доповнити її компонентний склад з урахуванням вимог чинних нормативних документів.

У Програмі з англійської мови для професійного спілкування кінцева мета навчання лексичної компетентності не визначена, зазначено тільки її складники [6]. Як свідчить аналіз нормативних документів та фахової літератури з проблеми дослідження, серед методистів немає єдиного визначення поняття лексична компетентність. І.П. Макаренко, А.С. Сіземина визначають лексичну компетентність як «наявність певного запасу слів у межах професійного розвитку, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних

зворотів» [3; 8]. Н.В. Горбунова розуміє лексичну компетентність як здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово в мовленнєвий ланцюг [1]. За Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти під лексичною компетентністю розуміється «знання і здатність використовувати мовний словниковий запас» [2, с. 7]. Однак і це визначення не враховує потреб особистості до здійснення мовної діяльності на основі наявних в особи знань, навичок та вмінь, що є головною ознакою компетентності.

З огляду на викладені вище точки зору, сформулюємо визначення поняття лексична компетентність. Під лексичною компетентністю ми розуміємо здатність індивіда, на основі лексичних знань використовувати мовний словниковий запас, миттєво викликаючи з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовного завдання, доречно вживаючи обрані вирази, приказки, прислів'я та фразеологічні звороти в межах професійного розвитку, а також забезпечувати підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні та здійснювати постійний контроль процесу лексичного наповнення мовлення.

Лексична компетентність складається з лексичних та граматичних елементів. Лексичні елементи включають стійкі вирази та однослівні форми.

Стойкі вирази складаються з кількох слів, які вживаються як одне ціле:

- розмовні вирази/формули, у тому числі: непрямі експоненти мовленнєвих функцій: привітання, прислів'я, архаїзми;
- фразеологічні ідіоми, часто семантично непрозорі, застигли метафори, підсилювальні звороти. Їх використання часто концептуально й стилістично обмежене;
- застигли, стійкі вирази, які вивчаються і вживаються як одне нерозривне ціле і є неподільними одиницями, в яких слова або вирази, що вводяться, утворюють повнозначні речення;
- дієслівні вирази; вирази з прийменниками;
- стійкі розмовні вирази, що складаються зі слів, які зазвичай вживаються разом.

Другим складником лексичних елементів є однослівні форми. Окрема однослівна форма може мати кілька різних значень (полісемія). Однослівні форми включають члени з відкритих класів слів: іменник, дієслово, прикметник, прислівник, хоча можуть включати також і закриті лексичні ряди (дні тижня, місяці року, міри ваги та розміри і т.д.). Інші лексичні ряди можуть бути встановлені для граматичних і семантичних цілей.

Граматичні елементи належать до закритих класів слів, а саме: артиклі, кількісні займенники, вказівні займенники, особові займенники, присвійні займенники, прийменники, допоміжні дієслова, сполучники, частки.

На вибір лексичних елементів впливають академічні та/або професійні сфери і ситуації, в яких вони мають вживатися, тому підбір лексики може у значній мірі різнитися в окремих робочих програмах [6, с. 7].

Як свідчать спостереження за навчальним процесом та результати іспитів, рівень володіння лексичною компетентністю у професійно орієнтованому говорінні металургів не є достатнім і не відповідає вимогам Програми з англійської мови згідно з якою студенти немовних вищих навчальних закладів по закінченню курсу англійської мови повинні досягти рівня В2 «незалежний користувач» (за загальною шкалою оцінювання рівнів володіння іноземною мовою), який є стандартом для ступеня бакалавра [6]. Згідно з цим рівнем, володіння лексичним матеріалом у студентів технічних спеціальностей дозволяє вільно користуватися лексикою на найбільш загальні теми і теми, пов'язані зі сферою діяльності. Студент може варіювати формулювання, щоб уникнути частих повторів, проте лексичні помилки можуть спричинити невпевненість. Ми розглядаємо проблему формування лексичної компетенції в професійно орієнтованому говорінні, тому доцільним є навести вимоги Програми до опанування студентами металургійних спеціальностей іншомовної компетенції в говорінні [6]:

### Вимоги програми до опанування студентами іншомовної компетенції у говорінні

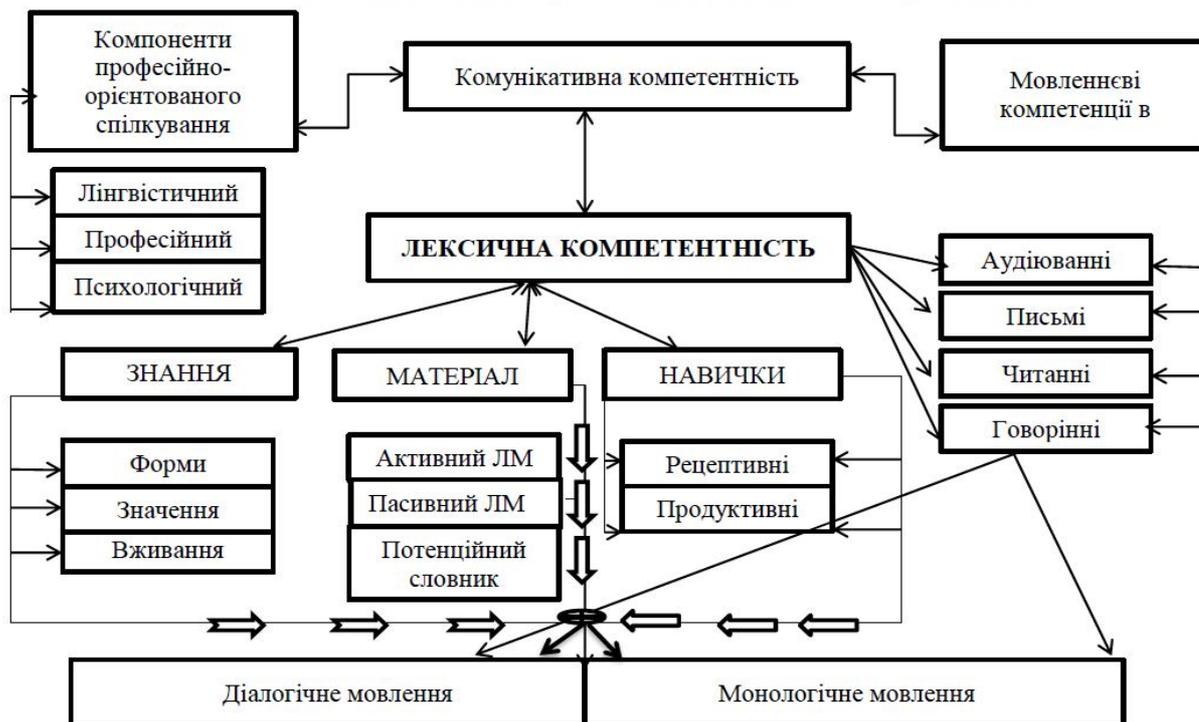
Рівні володіння	Уміння	
	Діалогічне мовлення	Монологічне мовлення
<b>B2</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєво важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних перемовин, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професією</li> <li>- чітко аргументувати відносно актуальних тем в академічному та професійному житті (напр., в семінарах, дискусіях)</li> <li>- поводитись адекватно у типових світських, академічних і професійних ситуаціях (напр., у засіданнях, перервах на каву, вечірках)</li> <li>- реагувати на телефонні розмови, які виходять за межі типового спілкування</li> <li>- телефонувати з конкретними цілями академічного і професійного характеру висловлювати думки щодо змісту автентичних радіо і телевізійних програм, пов'язаних з академічною та професійною сферами</li> <li>- реагувати на оголошення, доволі складні повідомлення та інструкції в академічному і професійному середовищах, адекватно реагувати на позицію/точку зору співрозмовника</li> <li>- пристосовуватися до змін, які зазвичай трапляються під час бесіди і стосуються її напрямку, стилю та основних наголосів</li> <li>- виконувати широку низку мовленнєвих функцій і реагувати на них, гнучко користуючись загальноживаними фразами</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- чітко виступати з підготовленими індивідуальними презентаціями щодо широкого кола тем академічного та професійного спрямування</li> <li>- продукувати чіткий, детальний монолог з широкого кола тем, пов'язаних з навчанням та спеціальністю</li> <li>- Користуватися базовими засобами зв'язку для поєднання висловлювань у чіткій, логічно об'єднаний дискурс</li> </ul>

Розглянувши зміст поняття лексична компетентність та особливості його трактування у нормативних документах, переходимо до визначення структури лексичної компетентності та особливості її взаємодії з іншими ключовими компетентностями (Рис. 1).

У змісті навчання лексичної сторони англійської мови студентів металургійних спеціальностей ми виділяємо такі компоненти професійно орієнтованого спілкування: лінгвістичний, професійний, психологічний.

Лінгвістичний компонент передбачає оволодіння студентами мовою металургійної галузі через мовні знання та правила оперування лексичними та граматичними структурами. Цей аспект полягає у формуванні навичок і вмінь користуватися металургійною термінологією, фразеологією, граматичними елементами. О.Є. Сиземіна підкреслює важливість знань про функціонування в англійськом професійному спілкуванні безеквівалентної лексики, адже металургійні терміни мають специфічний характер і більшість з них перекладається шляхом описового перекладу [8].

Рис. 1 Зміст і структура лексичної компетентності у говорінні



Професійний аспект відображає наявність у студентів знань про принципи роботи у галузі металургії, особливості ведення переговорів у цій сфері, знання термінологічних одиниць фахового спрямування.

Психологічний компонент у професійно-орієнтованому спілкуванні металургів пояснюється необхідністю формування навичок і вмінь адекватно оцінювати співрозмовників, передбачати їх реакції на висловлювання в ході спілкування, розуміти тактику їхньої поведінки.

Лексичні навички є найважливішим і невід'ємним елементом змісту англomовної лексичної компетентності, вони забезпечують функціонування лексики в спілкуванні [4, с. 92]. За визначенням С.Ф. Шатілова, «лексичні мовленнєві навички – це навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухомовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови» [10]. Лексичні навички є здатністю розпізнавати лексичні одиниці, миттєво викликати із довготривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати його у мовленнєвий ланцюжок [5, с. 169].

Формування лексичних навичок відбувається у три етапи:

- 1) Етап ознайомлення (презентації мовного матеріалу);
- 2) Етап тренування (закріплення мовного матеріалу);
- 3) Етап практики в спілкуванні (розвиток навичок та вмінь використовувати лексику в різних видах мовленнєвої діяльності, у нашому випадку – у професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей).

Процес оволодіння лексикою включає в себе ознайомлення з функцією слова, його значенням, формальними ознаками, тренування у засвоєнні слів та застосування нових лексичних одиниць в усному і писемному мовленні. Кожен з цих етапів процесу засвоєння слова співвідноситься зі стадіями формування лексичних навичок.

Лексичні навички розподіляються на рецептивні та продуктивні. Формування продуктивних навичок передбачає правильне вживання лексичних одиниць активного мінімуму в говорінні згідно із ситуацією спілкування і метою комунікації, що передбачає оволодіння такими операціями: виклик лексичної одиниці з довготривалої пам'яті, зовнішньо мовленнєве відтворення лексичних одиниць у потоці мовлення; миттєве сполучення даної одиниці з іншими словами, що створюють синтагму і фразу відповідно до норм мови, ситуації спілкування і комунікативної задачі. Рецептивні лексичні навички є навичками розпізнавання і розуміння лексичних одиниць активного і пасивного мінімумів, співвіднесення їх зі зразком, що зберігається у довготривалій пам'яті. Зрозуміти лексичну одиницю або здогадатися про її значення можна на основі контексту. Ознайомлення з рецептивною лексикою

здійснюється, як правило, у процесі читання з опорою на графічний образ слова. У процесі читання виокремлюється окреме слово і, відштовхуючись від його форми у тексті, встановлюється його словарна форма, яку співвідносять зі словарним значенням визначаючи контекстуальне значення. Усі тренувальні вправи адекватні процесу читання. Для співвіднесення графічного образу слова з його звуковим образом лексеми вимовляються уголос. Визначення значення слова в різних сполученнях відбувається шляхом співвіднесення даної форми слова з його словниковою формою. При виборі із тексту слів, що відносяться до певної підтеми, ситуації, виборі однокоренових слів відбувається зміцнення значення парадигматичних і синтагматичних зв'язків слова. На основі словотворчих елементів можливо визначити значення слова. При оволодінні різними способами словотворення формується потенційний словник студентів, який має велике значення для рецептивних видів мовленнєвої діяльності.

Для того, щоб визначити зміст навчання лексики, потрібно відповісти на питання які лексичні одиниці необхідні майбутнім металургам при професійно орієнтованому спілкуванні в залежності від тематики і ситуацій. Критерії відбору змісту навчання повинні мати ознаки мінімізації, відобразитися не тільки в усіх мовних, але й в комунікативному, змістовому та лінгвосоціокультурному аспектах. Мінімізація є однією із запорок успіху навчання, чим менший обсяг лексичних одиниць подано, тим більше шансів ефективно засвоїти мовний матеріал [9].

Умови навчання, недостатня кількість годин, та обмежена тематика викликають необхідність відбору лексичного мінімуму, що має відповідати цілям і змісту навчання іноземної мови. У Програмі з англійської мови для професійного спілкування та в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти не визначено обсяг лексичного мінімуму, яким повинні оволодіти студенти після закінчення курсу. Тому ми будемо дотримуватися вимог Програми з англійської мови, згідно з якими на другому курсі студенти повинні оволодіти обсягом у 2500 лексичних одиниць.

Лексичний мінімум поділяється на активний, пасивний та потенційний словник. Активний лексичний мінімум – це той лексичний матеріал, яким студенти повинні користуватися для вираження свої думок в усній чи письмовій формі, а також розуміти думки інших людей при аудіюванні та читанні. Формування навичок володіння активним і пасивним лексичним мінімумом відбувається у два етапи:

1. Ознайомлення з новим лексичним матеріалом
2. Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями.

На етапі ознайомлення з новим лексичним мінімумом спочатку семантизується лексична одиниця, перевіряється розуміння значення, лексема фонетично опрацьовується і демонструється графічна форма.

Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями проходить на рівні словоформи, словосполучення, фрази та забезпечує:

- Імітацію зразка мовлення;
- Підстановку в зразок мовлення;
- Розширення зразка мовлення;
- Відповіді на запитання;
- Самостійне вживання лексичних одиниць.

На рівні понадфразової єдності відбувається об'єднання зразків мовлення у монологічну та діалогічну єдність.

Пасивний лексичний мінімум – це та лексика, яку студенти мають лише розуміти при сприйманні чужих думок в усній формі (при аудіюванні) та письмовій формі (при читанні). При ознайомленні з новою лексичною одиницею пасивного мінімуму також проходить процес семантизації (визначення значення за словником, здогадка за контекстом, аналіз словотворення). Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями проходить на рівні речення та мікротексту:

- Заповнення пропусків у тексті;
- Вибір значення лексичних одиниць з кількох значень;
- Знаходження лексичної одиниці в тексті;
- Визначення значення лексичної одиниці;
- Підбір до лексичної одиниці відповідних компонентів у рідній мові.

До потенційного словника відносяться навички обґрунтованої здогадки про значення лексичних одиниць та навички користування різними видами словників (двомовних, одномовних, фразеологічних, тематичних, країнознавчих).

У процесі навчання лексики у студентів формуються такі лексичні знання: 1) *фонетичні*, необхідні для розвитку навичок вимови на основі слухомоторних образів лексичних одиниць; 2) *знання в галузі графіки*

та орфографії, потрібні для написання слів та їх розпізнання в тексті на основі словесних наочно-графічних образів; 3) знання в галузі граматики, пов'язані з утворенням слів; 4) знання семантики лексичних одиниць, що вивчаються; 5) знання, пов'язані з правилами сполучуваності даних слів в іноземній мові.

Оволодіти лексичною компетентністю – означає знати форму слова, його значення і вживання. Під формою слова мається на увазі його звукова форма, без якої неможливо правильно зрозуміти слово на слух і адекватно озвучити його самому, а також відобразити його графічну форму, без якої слово не буде виявиться при читанні і не зможе бути написано. Якщо у слова є деякі особливості утворення граматичних форм, то про це також слід повідомити студентів вже на стадії ознайомлення щоб уникнути помилок у подальшому використанні даного слова.

Що стосується значення, то в англійській мові, втім, як і в будь-якій іншій, слова можуть мати кілька значень. Обсяг полісемантичних слів у англійській мові значний, як у жодному іншому. Це не означає, що учень повинен познайомитися з усіма значеннями слова одночасно, але найбільш частотні з них бажано дізнатися, коли сполучник значно змінює значення слова, наприклад: to look for – to look after – to look through – to look at. Особливий інтерес у цьому плані становлять прийменникові словосполучення, так звані "phrasal words", коли прийменник в корені міняє значення слова, наприклад: to look for - to look after - to look through - to look at. Але, крім значення слова, необхідно показати і його конотацію, тобто ті асоціації, які це слово викликає, його соціальний підтекст, а це вже пов'язане з вживанням слова.

Значення слова засвоюється як знання, яке вимагає роботи пам'яті (а саме запам'ятовування і відтворення). Значення слів вимагають їх засвоєння шляхом заучування, а поняття треба формувати в якості того механізму, за допомогою якого здійснюється наше словесне мислення

Фахова металургійна термінологія, як складова лексичного мінімуму, для необхідного та достатнього оволодіння студентами іноземною мовою, потребує ретельнішого дослідження з метою вироблення ефективних технологій навчання професійно орієнтованому говорінню студентів технічних навчальних закладів. Термінологічний мінімум – відібрана на основі спеціальних критеріїв сукупність лексичних одиниць металургійної галузі, засвоєння яких забезпечує виконання програмних цільових настанов, і повний список яких є обов'язковим вихідним орієнтиром для підготовки навчальних словників-мінімумів та інших дидактичних матеріалів, що використовуються для навчання термінології та контролю за її засвоєнням. Добраний термінологічний мінімум є необхідною передумовою для правильної організації лексики в навчальних цілях. Якщо термінологічний мінімум розглядати як орієнтир для обов'язкового опанування, то варто змінити до нього традиційне ставлення як до мінімального списку лексики, що підлягає вивченню, слід оцінити його як інструмент організації засвоєння лексики.

Основними критеріями лексичних мінімумів є:

- сполучуваність – здатність лексичних одиниць поєднуватися у мовленні;
- семантична цінність – забезпечення об'єктивного добору найбільш вживаних термінів, що відображають основні поняття металургійної галузі;
- стилістична необмеженість – перевага не надається жодному зі стилів мовлення [4, с. 93].

До додаткових критеріїв відбору лексичного мінімуму металургійної галузі відносимо:

- частотність - включаються найбільш уживані в професійній сфері слова й звороти мовлення;
- зразковість - забезпечує відбір до мінімуму найбільш вживаних термінів, що ілюструють основні словотворчі моделі та зразки їх перекладу українською мовою, за аналогією з якими можуть бути семантизовані численні терміни, що не були включені до словника;
- багатозначність - у словник-мінімум із синонімічного ряду включається тільки одне, найуживаніше й нейтральне слово;
- перспективність - передбачає залучення тих терміноодиниць, що на початковому етапі не дуже актуальні, але можуть набрати статусу базових у подальшому вивченні фахової англійської мови;
- словотворча здатність - до словника включаються первинні основи, засвоєння яких створюють передумови самостійної семантизації великої кількості невідомих складних і похідних термінів, а також стійких термінологічних сполучень;
- доцільність - уможливує добір до терміномінімуму лексем, що не є частотними, але цінними бо містять правила словозміни, словотворення;
- прозора семантична вмотивованість - дозволяє не включати до мінімуму похідні, складні та запозичені терміни, а також стійкі термінологічні сполучення, про значення яких можна легко здогадатися на базі знань семантики первинних основ їх складових та словотвірних моделей.

Отже, ми дослідили зміст формування лексичної компетенції в професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей. Проведено класифікацію рівнів оволодіння лексичними одиницями на всіх етапах формування лексичної компетентності. Визначено знання та навички необхідні для формування лексичної компетентності. Наведено критерії відбору лексичних одиниць відповідно до потреб навчання професійно орієнтованого спілкування.

Перспективи подальшого розгляду вищеописаної проблеми вбачаються у тому, що зазначені нами знання та навички, етапи формування лексичної компетентності та критерії відбору лексичних одиниць фахового спрямування слугуватимуть основою для розробки методики формування лексичної компетенції в професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова Н.В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях [Електронний ресурс] / Н.В. Горбунова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – Вип.8. – С. 85–91. – Режим доступу до журн. : [www.nbuv.gov.ua/.../Soc.../PD810\\_14.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/.../Soc.../PD810_14.pdf)
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. вид. С.Ю.Николаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Макаренко И.П. Формирование у студентов рецептивных лексических навыков на основе системы текстов для чтения : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд.пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)» / И.П. Макаренко. – Минск, 2010. – 26 с.
4. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах : підруч. [для студ. вищ. навч. закл. освіти] / [Ніколаєва С. Ю., Бігич О. Б., Бражник Н. О. та ін.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: навч.-метод. посіб. [для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / [Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.]; за ред. С. Ю. Ніколаєвої – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
6. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Бакаєва Г. Є., Борисенко О. А., Зуєнко І. І. та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
7. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) / [Ніколаєва С.Ю., Соловей М.І., Головач Ю.В. та ін.]. – К. : Держ. лінгв. ун-т; Вінниця : Нова книга, 2001. – 245 с.
8. Сиземена А.Е. Методика развития лексической компетенции студентов лингвистического вуза на основе формирования мотивационной базы обучения (английский язык) : автореф. дис... на соискание ученой степени канд.пед.наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык, уровень высшего профессионального образования)» / Александра Евгеньевна Сиземина. – Нижний Новгород, 2009. – 22 с.
9. Тарнопольський О. Б. Принципи навчання ділової англійської мови студентів вищих навчальних закладів економічного профілю / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України. – Київ : Видавн. Європейського ун-ту, 2003. – С. 173–179.
10. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / Шатилов С.Ф. – Л. : Просвещение, 1986. – С.129.